

СТРУКТУРА ІСТОРІОГРАФІЇ З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА БУКОВИНІ (1869-1918 рр.)

Стражнікова Інна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
inna.strazhnikova@pnu.edu.ua

Теорія і практика виховання – важлива складова педагогічної науки. Будучи складним, багатограним поняттям воно розглядається як суспільне явище, діяльнісний процес, внутрішньо структурована система, як цінність, вплив, взаємодія тощо. Фундаментальні українські та зарубіжні дослідження кінця ХХ – початку ХХІ ст. дають достатнє уявлення про сутність, структуру, теорію виховання та її методику. Вони становлять необхідну методологічну базу для його вивчення в історичній ретроспективі та для аналізу доробку історико-педагогічної науки з даної проблеми. З цього випливає тлумачення виховання у широкому педагогічному сенсі як цілеспрямованої перетворювальної діяльності системи освітніх закладів, у вузькому значенні – як виховної роботи, спрямованої на формування певних якостей, цінностей, переконань, у ще вужчому – як розв’язання конкретних виховних завдань.

Тематичну палітру та внутрішню змістову структуру педагогічних досліджень, присвячених вихованню як конкретно-історичному явищу, детермінованих комплексом суспільних чинників, окреслюють і головні компоненти теорії виховання – починаючи від його категоріально-понятійного апарату й завершуючи визначенням структури, особливостей, рушійних сил, суперечностей, етапів, управлінських механізмів, інших аспектів цього процесу, що має свої функції, форми, методи, засоби, інші елементи реалізації.

Структуру історіографії з проблем розвитку теорії і практики виховання у Західному регіоні України визначаємо за пріоритетами дослідної тематики. Такий підхід засвідчує зосередженість уваги науковців на вивченні комплексу проблем, пов’язаних з моральним і громадянським вихованням та регіональним виміром виховних процесів через систему координат українознавства (починаючи від національного виховання й завершуючи комплексом питань формування особи у поліетнічних середовищах). Водночас до сьогодні не втратили науково-пізнавального значення окремі історико-педагогічні дослідження з проблем фізичного, естетичного та інших напрямів виховання.

Теорія і практика виховання — важлива складова педагогічної науки. Будучи складним, багатограним поняттям воно розглядається як суспільне явище, діяльнісний процес, внутрішньо структурована система, як цінність, вплив, взаємодія тощо.

З позицій історико-педагогічної значущості результатів досліджень першочерговий інтерес становлять дослідження про систему фізичного виховання молоді, зокрема в народних школах Буковини у 1869-1918 рр.

У своїй сукупності цей доробок окреслює головні підходи і загальну модель дослідження фізичного виховання учнівської молоді. Передумови його розвитку визначаються широким колом чинників: природно-кліматичні умови; вплив європейської педагогічної думки і практики тілесного загартування; зростання національної самосвідомості; процеси модернізації усіх сфер суспільного життя тощо. Науковці відстежують зміни, що відбулися наприкінці XIX — початку XX ст. серед педагогів і громадськості у розумінні фізичної культури, яка вже не зводилася до набору фізичних вправ, а включала санітарно-гігієнічне забезпечення та комплекс заходів з підтримки фізичної активності людини. Фізичне виховання дітей стало розглядатися як важливий компонент становлення особистості, який не лише підтримує її життєдіяльність, а й зміцнює духовно, запобігає нервовому і розумовому перевантаженню. На такому тлі точилися дискусії щодо змісту, методів, форм його проведення.

Розвиток фізичного виховання на західноукраїнських землях у другій половині XIX — 30-х роках XX ст. науковці розглядають як загальнодержавну проблему, котру регулювали спеціальні урядові й адміністративні органи та регламентували нормативні акти, що визначали зміст, методи, форми, засоби його здійснення у шкільних закладах різних типів. З таких позицій відзначимо роботу О. Цибанюк [1], яка, вивчаючи проблему управління системою фізичного виховання школярів на Буковині, розробила її структурну модель, розкрила функціонування її органів та кадрове і технічне забезпечення тощо. У праці В. Мужичка [2] здійснено порівняльний аналіз законодавчої бази фізкультурно-спортивної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл Буковини, Галичини та Закарпаття, показана їхня специфіка, яка за міжвоєнного періоду зумовлювалася перебуванням регіонів у різних державно-політичних системах. З таких позицій науковці характеризують її програмове та методичне забезпечення, зіставляють проекти і розробки українських педагогів альтернативні державним, що містили національні компоненти фізичного виховання учнів.

Науковці досить ґрунтовно розкрили не тільки програмове забезпечення, зміст і структуру уроків, але й спеціальних занять та позаурочних й позакласних форм фізичного виховання у початкових і середніх школах окремих регіонів. У ряді праць розвиток фізичної культури розглядається через призму соціальної педагогіки, котра трактує фізичне виховання з позицій оздоровлення дітей, що перебувають під опікою соціально-педагогічних інституцій. Спеціально репрезентативні дослідження О. Вацеби [3], Б. Трофим'яка [4; 5.], інших науковців висвітлюють розвиток фізичної культури через призму організаційно-ідеологічного становлення західноукраїнського спортивного руху наприкінці XIX -30-х рр. XX ст., до якого зараховують численні як спеціалізовані тіловиховні товариства і клуби з різних видів спорту, так і молодіжні об'єднання, що переслідували широке коло виховних завдань. Вони забезпечили перехід від стихійних до організованих форм фізичного виховання та стали основою позашкільної роботи з молоддю. Розкриваючи арсенал методів і форм їх діяльності, науковці з різних позицій доводять

масовість фізкультурно-спортивного руху та його роль у розвитку професійного спорту та масовому оздоровленні молоді.

Різнобічна виховна діяльність українських громадських організацій на західноукраїнських землях є унікальним явищем в історії національної культури, освіти і педагогіки взагалі. Це пояснює те, що практично в кожному історико-педагогічному дослідженні цього регіону в різному ракурсі висвітлюється їх діяльність в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст.

Аналіз наукового доробку про розвиток та виховну діяльність громадських товариств у Західному регіоні України вказаного періоду дозволяє поділити їх на такі основні групи: 1) масові інституції, що гуртували представників різних соціальних верств задля розв'язання освітніх, виховних, культурних потреб українства («Просвіта», УПТ (з 1923 р. також називалося «Рідна школа») та ін.); 2) асоціації, що гуртували широку громадськість задля розв'язання різних виховних завдань (УКТОДОМ, «Українська захоронка», ТВО та ін.); 3) професійні об'єднання учителів (ВПУВ, «Учительська громада», ВОУУБ та ін.); 4) локальні інституції, які опікувалися освітніми закладами та сприяли вихованню молоді.

Найбільш цінним в доробку О. Гнатчук вважаємо узагальнення оригінального досвіду проведення добродійницької, релігійно-філантропічної діяльності українських жіночих організацій Буковини у 80-х рр. ХІХ - 30-х рр. ХХ ст. Її виховне значення автор визначає у двох аспектах: як створення умов для функціонування виховних закладів для учнів із сільської місцевості й незаможних сімей та в якості чинника і засобу формування у молоді усвідомлення необхідності допомагати ближньому [6].

Таким чином, розбудова України як самостійної держави неможлива без розвитку української національної школи. Докорінне реформування системи освіти є основою державності та демократизації суспільства, передумовою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки і техніки на світовий рівень, інтеграції України у світовий культурний та економічний простір.

Список літератури

1. Цибанюк О. Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01*. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

2. Мужичок В. О. Педагогічні засади організації фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх школах Західної України (1919-1939 рр.): *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01*. Тернопіль, 2011. 20 с.

3. Вацеба О. М. Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець ХІХ ст. - кінець 30-х років ХХ ст.): *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04*. Київ, 2000. 19 с.

4. Трофим'як Б. Є. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років ХІХ ст. до 1939 р.). Київ, 1997. 419 с.

5. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ ст. - перша пол. ХХ ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 694 с.

6. Гнатчук О. С. Українські жіночі організації на Буковині (80-ті рр. ХІХ - 30-ті рр. ХХ ст.): *автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01*. Чернівці, 2001. 20 с.